

**DAVLAT XARIDLARINI YaNADA TAKOMILLASH TIRISH VA RIVOJLANTIRISH
YO'LLARI****Muazzam Muminova***muazzammuminova95@gmail.com*

Annotasiya: *Mazkur maqolada O'zbekistonda davlat xaridlari tizimining huquqiy asoslari va mavjud muammolari tahlil qilinadi. Taqdim etilgan tahlilda shaffoflik, raqobat muhitini ta'minlash, korrupsiyani cheklash, elektron xaridlarni joriy etishdagi yutuqlar va kamchiliklar o'rganiladi. Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasi bilan qiyosiy tahlil olib borilib, davlat xaridlari tizimini yanada rivojlantirish bo'yicha amaliy takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so'zlar: *davlat xaridlari, tender, elektron platforma, raqobat, shaffoflik, qonunchilik, korrupsiya, monitoring.*

KIRISH

Davlat xaridlari – davlatning ijtimoiy va iqtisodiy vazifalarini amalga oshirishda muhim vositalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda davlat byudjetidan sarflanadigan mablag'lar samaradorligi, maqsadliligi va oshkoraligini ta'minlash hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Davlat xaridlari to'g'risidagi huquqiy baza O'zbekistonda bir necha marotaba isloh qilingan bo'lsa-da, amaliyotda murakkabliklar, shaxsiy manfaatlar to'qnashuvi, korrupsiyaviy holatlar, raqobat etishmasligi kuzatilmoqda [1].

Davlat xaridlari — bu davlat organlari, davlat muassasalari, korxonalari va tashkilotlari tomonidan jamoat ehtiyojlarini qondirish maqsadida mol-mulk, tovarlar, ishlar va xizmatlarni xarid qilish faoliyatidir.

Ushbu jarayon moliya va iqtisod sohasida muhim strategik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida davlat xaridlari fuqarolarning hayotiy ehtiyojlarini qondirish, davlat xizmatlarining sifatini oshirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va korrupsiyaga qarshi kurashishda muhim vosita hisoblanadi.

Shu sababli, davlat xaridlari nafaqat moliyaviy xarajatlarni tashkil qilishning texnik usuli, balki iqtisodiy siyosatning tarkibiy qismi sifatida ham ahamiyat kasb etadi.

Bozor munosabatlarida davlat xaridlarining o'rni

Bozor iqtisodiyotida davlat xaridlari bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi:

1. Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash: Davlat xaridlari orqali davlat iqtisodiyotdagi talabni ma'lum darajada barqarorlashtirishi mumkin.

Masalan, iqtisodiy inqiroz sharoitida davlat buyurtmalari orqali tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ish o'rinlarini saqlash mumkin bo'ladi.

2. Teng raqobat muhitini shakllantirish: Tender va elektron savdolar orqali tadbirkorlik sub'ektlari uchun teng imkoniyatlar yaratiladi. Bu tadbirkorlarning davlat buyurtmalarida ishtirokini faollashtiradi.

3. Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash: Davlat xaridlari orqali mahalliy mahsulotlarga ustuvorlik berish orqali milliy iqtisodiyotni rag'batlantirish mumkin.

4. Innovasiyalarni joriy etish va sifatni oshirish: Zamonaviy talablar va raqobat orqali ishlab chiqaruvchilar davlat buyurtmalarini qo'lga kiritish uchun innovasion va yuqori sifatli mahsulotlar taklif etishga harakat qilishadi.

Davlat xaridlarining huquqiy asoslari

Davlat xaridlari sohasidagi huquqiy munosabatlar asosan quyidagi me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi:

- O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonuni (2021 yil 22 aprel) [2];

- Prezidentning 2022 yil 27 yanvardagi PF-60-sonli farmoni "Davlat xaridlari sohasida islohotlarni chuqurlashtirish va elektron tizimni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida";

- 2023 yilda qabul qilingan "Yagona xaridlar axborot portali" faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan qarorlar.

Ushbu qonun hujjatlari davlat xaridlarini aniq mezonlar asosida amalga oshirish, raqobatni kuchaytirish, barcha ishtirokchilar uchun teng imkoniyatlar yaratishni maqsad qilgan.

Davlat xaridlari — bu davlat tashkilotlari tomonidan tovarlar, xizmatlar va ishlar uchun davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari va boshqa davlat manbalari hisobidan amalga oshiriladigan xaridlar majmuasidir. Ushbu tizim iqtisodiyotda:

raqobatni rag'batlantiradi,

kichik biznesni qo'llab-quvvatlaydi,

korxonalarning ishlab chiqarish salohiyatini oshiradi,

shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlaydi.

Bozor iqtisodiyotida davlat xaridlari — bozor sub'ektlariga teng imkoniyatlar yaratib berish, byudjet mablag'laridan oqilona foydalanish va iqtisodiyotni boshqarishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Xususan, O'zbekiston iqtisodiyotida davlat xaridlari yalpi ichki mahsulotning 25-30% gacha bo'lgan ulushini tashkil etishi mumkin. Demak, bu — bozor mexanizmlariga ta'sir etuvchi muhim vositadir.

Xorijiy tajriba: qiyosiy tahlil

Janubiy Koreyada "KONEPS" elektron xarid platformasi orqali barcha xaridlar onlayn amalga oshiriladi.

Bu axborot shaffofligini, korrupsiyani keskin kamaytirishni ta'minlagan. "KONEPS (Korea ON-line E-Procurement System)" – butun xarid tizimi 100% raqamlashtirilgan, barcha ma'lumotlar avtomatik tarzda ochiq bazalarda saqlanadi. Tender ishtirokchilarining huquqlari kuchli qonun bilan himoya qilingan.

Kanadada har bir xarid natijalari parlamentga va jamoatchilikka taqdim etiladi.

Gruziyada "e-Procurement" tizimi davlat nazoratidan tashqari fuqarolik jamiyati uchun ham keng monitoring imkoniyatini beradi [5].

Jumladan, AQShdagi davlat xaridlari tizimida “Small Business Act” orqali kichik biznes uchun tenderlarda afzallik berilgan. Federal xaridlar portali (www.sam.gov) orqali butun jarayon raqamlashtirilgan. Aniq talablar, tahlillar, shartnomalar onlayn ko‘rinishida shaffof taqdim etiladi.

Evropa Ittifoqida davlat xaridlari — ichki bozorda erkin raqobatni ta'minlash vositasidir. eTendering, TED (Tenders Electronic Daily) platformalari orqali barcha auksionlar ochiq va avtomatlashtirilgan holda amalga oshiriladi. “Green procurement” (ekologik xaridlar) konsepsiyasi asosida ijtimoiy va atrof-muhit omillari hisobga olinadi.

Tavsiya va xulosalar

Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Xarid jarayonining barcha bosqichlarini jamoatchilik nazoratiga ochiq qilish.
2. Elektron xarid platformasini mustaqil texnik auditdan o‘tkazish va yaxshilash.
3. Tender shartlarini kichik va o‘rta biznes uchun soddalashtirish.
4. Korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha alohida monitoring guruhlarini faollashtirish.
5. Xalqaro tashkilotlar (Jahon banki, UNDP) bilan hamkorlikda davlat xaridlari bo‘yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

Xulosa

Davlat xaridlari davlatning moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, aholining ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish va bozor iqtisodiyotida adolatli raqobat muhitini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ular orqali davlat siyosati ijtimoiy, iqtisodiy va texnik sohalarda izchil amalga oshirilishi mumkin. Shu bois, davlat xaridlari tizimini takomillashtirish — iqtisodiy rivojlanish va shaffoflik kafolatidir.

Davlat xaridlari samaradorligini oshirish nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki ijtimoiy adolat va davlatga ishonchni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistondagi mavjud tizimda muayyan ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda, biroq amaliyotdagi muammolarni bartaraf etish uchun keng qamrovli islohotlar, zamonaviy texnologiyalar va xalqaro tajribani jalb qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Baxtiyarova S.M. Davlat xaridlari tizimida shaffoflikni ta'minlashning huquqiy asoslari. – Toshkent: TDYuU, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat xaridlari to‘g‘risida”gi Qonuni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 22.04.2021. [<https://lex.uz/ru/docs/5416063>]
3. Davlat xaridlari sohasida huquqiy munosabatlarni tartibga solish. // “Yuristlar jamiyati” jurnali, 2023, №2.
4. Tursunov B. Tender tizimida korrupsiya xavflarini kamaytirish: tahlil va takliflar. – T.: “Adliya”, 2022.

5. OECD (2021). Public Procurement in the Digital Age.
[<https://www.oecd.org/governance/public-procurement/>]